

תורה שבת

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

יו"ל לזיכוי רבבות אלפי ישראל ע"י קרן תר"ג לטובת נשמת הרבני הנגיד הנכבד הרה"ח ר' אריה (לייבל) ברה"ח ר' יונה רובין ז"ל

פרשת ויגש

שבת תשפ"ה | גיליון נא (שנה ב')

שבת של תורה פנינים מאירים לשולחן השבת

שנאה בלתי טבעית

רש"י הקדוש כותב על הפסוק (בראשית מה, ד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר מָכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִם: גִּשׁוּ נָא אֵלַי, ראה אותם נסוגים לאחוריהם, אמר עכשיו אחי נכלמים, קרא להם בלשון רכה ותחנונים.

השאלה הנשאלת - כפי ששואל הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זיע"א, בספרו 'אגרא דכלה' - אם אכן רצה יוסף למנוע את הבושה של האחים ולכן הוא קרא אותם אליו, מדוע הוא ממשיך ואומר להם שוב 'אני יוסף אחיכם אשר מָכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִם', והלא בכך הוא מכאיב להם יותר כשהוא מזכיר שוב את דבר המכירה.

אלא, הוא מסביר שם הסבר נפלא, יוסף הצדיק במידותיו הטובות דיבר כאן אל אחיו בדברים המתיישבים על הלב, ואמר להם: אין לכם מה להתבייש ולהצטער על המכירה, כי עליכם להבין שהיה זה דבר בלתי טבעי שאינו תלוי בכם, ורק מאת ה' היתה זאת, וההוכחה לכך שהרי - 'אני יוסף אחיכם', אשר מאז ומעולם אני אוהב אתכם כאח קרוב, וכיצד צמחה בקרבכם שנאה עזה כל כך כלפי עד 'אשר מכרתם אותי מצרימה', הרי אפילו אדם קל שבקלים לא יעשה כן לאדם רב, ומכל שכן לאחיו עצמו ובשרו האוהב אותו, זו ההוכחה הגדולה ביותר שכל המעשה היה בלתי טבעי, ורק ה' פעל זאת כי למחיה שלחני אלקים לפניכם.

מכלכל או מנהל?

בפרשת השבוע אנו מוצאים שני ביטויים להגדרת תמיכה והספקת מזון לרעבים, כשיוסף תומך בבני משפחתו נאמר (בראשית מז, יב) וַיִּכְלְלֵל יוֹסֵף אֶת אָבָיו וְאֶת אָחָיו, ואילו כשהוא תומך באנשי מצרים נאמר (פסוק יז) וַיִּנְהַלֵּם בְּלֶחֶם כָּל מִקְנֵהם בְּשִׂנְאָה הוּא.

את פשרו של חילוק זה, הסביר הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בעת שהשתתף במסיבת 'דינר' באמריקה, וכמה מהתורמים החלו להציב בפניו כמה תנאים, שרק אם הישיבות יעמדו בתנאים אלו הם יקבלו תמיכה.

קם הגאון רבי זלמן והזכיר את שינוי הלשון בין המזון לאחי יוסף ובין המזון למצרים, וביאר: כשמדובר באחים, לא מציבים תנאים ודרישות, אלא פשוט מכלכלים ומפנסים, לעומת זאת כאשר מדובר בזרים, ניתן לנהוג כמנהל ולהשתמש בסיוע כאמצעי להשיג מטרות אחרות. ומכאן שעל תומכי התורה להחליט בעצמם כיצד הם מתייחסים אל לומדי התורה, כאחים או כזרים? האם חפצים הם לכלכל אותם או שמא לנהל אותם?

אוצר התורה והלומים מתוך הפרשה

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף מִן כָּתְבְּתוּ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיָּרֵא אֵלָיו (מו, כט) וירא אליו - יוסף נראה אל אביו (רש"י)

למרות געגועיו של יוסף שלא ראה את אביו עשרים ושתיים שנה, הוא לא בא במטרה 'לראות' את אביו, אלא 'להתראות' לפני אביו, לגרום לאביו שמחה במציאת בנו האבוד.

(הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל, ראש ישיבת ראדין)

אל תרְגֹזוּ בְּדָךְ (מה, כד) אל תפסיעו פסיעה (רש"י)

אמר להם יוסף: אין טעם לפסוע פסיעה גסה ולמהר לבשר ליעקב את הבשורה, כי בשמים נקבע הרגע המדויק מתי יגיע הקץ לסבלו של יעקב, כך שגם אם תמהרו יהיו לכם עיכובים אחרים בדרך.

(הרה"ק רבי מנחם מענדל מקוצק ז"ע)

וַיִּכְלְלֵל יוֹסֵף אֶת אָבָיו וְאֶת אָחָיו וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַשֶּׁף, וְלֶחֶם אֵין בְּכָל הָאָרֶץ (מו, יב-ג)

היתה לו ליוסף האפשרות לתת למשפחתו בשר ודגים וכל מטעמים, אך הוא נתן להם רק 'לחם'. ולמה? כי - 'לחם אין בכל הארץ'. בזמן ששאר אנשים רעבים ללחם, אסור שהעשיר יאמר אני אוכל ואשתה ושלום עלי נפשי.

(רבינו עובדיה ספורנו)

שערי תורה מבט מסכם ומבוא לפרשת השבוע

בפרשת ויגש אנו נכנסים אל השלב הראשון של גלות מצרים בפועל, כאשר יוסף מתגלה אל אחיו, מתפייס עמהם ומזמין את יעקב אביו לבוא לרדת למצרים. יעקב ובניו אכן יורדים למצרים בשבעים נפש, שם הם מתגוררים בארץ גושן.

הצעת יהודה להיות עבד במקום בנימין • התגלות יוסף • הזמנת יעקב למצרים • מתנות יוסף למשפחתו • בשורת עוד יוסף חי • הבטחות ה' ליעקב ברדתו למצרים • פגישת יעקב עם יוסף • ברכת יעקב לפרעה • המגורים בגושן • יוסף קונה לפרעה את כל נכסי מצרים • מס חמישית מהתבואה לפרעה.

מה בפרשה:

נושאי הפרשה:

א. דיבורים קשים

יהודה ניגש לדבר קשות אל יוסף אודות לקיחתו של בנימין. בדבריו תיאר את החשש שאביו ימות אם בנימין לא יחזור אליו, ומציע להיות עבד במקום בנימין.

ב. אני יוסף

יוסף מתגלה אל אחיו, ובקול בכי מודיע להם: 'אני יוסף'. הוא מרגיע אותם שלא יתעצבו על המכירה כי אלוקים שלחו להחיות ברעב. יוסף בוכה על צווארי בנימין, וכן מנשק לאחיו ובוכה עמהם.

ג. חליפות ומזון

האחים מתבקשים על ידי יוסף לספר ליעקב על כבודו במצרים, ולהזמין לגור סמוך ליוסף במצרים. גם פרעה שולח אתם עגלות להביא בהם את משפחתם.

טרם צאתם מעניק יוסף לאחיו חליפות, ולבנימין - 5 חליפות וגם 300 כסף, וליעקב הוא שולח תבואה ומזון ויין ישן.

ד. עגלה ערופה

כשיעקב שומע שיוסף חי, הוא מאמין רק אחרי ששמע את הסימן על הלימוד בפרשת עגלה ערופה.

ה. אתך אני

בדרכו למצרים עובר יעקב בבאר שבע, שם הוא מקריב קרבנות. ה' מתגלה אליו ואומר לו שלא יירא לרדת למצרים.

ברדתו למצרים נטל יעקב עמו כל משפחתו ואת הרכוש שרכש בארץ כנען, והכתוב מפרט את 70 הצאצאים של יעקב.

מבט על פרשת ויחי הבעל"ט:

פרשת ויחי הנועלת את חומש בראשית, עוסקת באחרית ימיו של יעקב, כשיוסף מביא אליו את בניו שבירכם, ויעקב אוסף את בניו לברכם ולגלות להם עתידות, אחר כך הוא נאסף אל עמו ובניו מעלים אותו לקבורה במערת המכפלה.

נושאי הפרשה: חוליו של יעקב • ברכת יעקב למנושה ואפרים • מתנת העיר שכם ליוסף • ברכת יעקב לבניו וגילוי עתידות • מיתת יעקב והבכי עליו • קבורת יעקב במערת המכפלה • יוסף מפייס את אחיו שלא ינקום בהם • מיתת יוסף

היום של תורה מעלת חשיבות לימוד חומש ורש"י

בו נפקחו עיניהם של הבריות

'רש"י' ביאר את כל כ"ד כתבי הקודש, ואת כל המשניות והגמרא, ואחר כך סייר שבע שנים בכל העולם לראות אם יש מי שחיבר פירוש טוב יותר ממנו, ואחרי שלא מצא חזר לעירו, ואז פרסם את פירושו שעשה ברוח הקודש, ובו נפקחו עיניהם של הבריות. אין אדם יודע פירוש של פסוק לפני שהוא מעיין בפירוש רש"י.

(הגה"ק רבי יעקב כולי זצ"ל, הקדמת ילקוט מעם לועז)

המת והבנת מושג בתורה

לב דעת

נושן

בצפון-מזרח ארץ מצרים, בגבול שבין ארץ מצרים לארץ כנען, נמצאת ארץ גושן, שהיא למעשה מחוז בתוך ארץ מצרים. ארץ גושן משוכחת וטובה למרעה הבהמות, ונחשבת כמייטב הארץ, אך אינה מוכרתת לזריעה, עקב מיקומה הרחוק מהגילוס המשקה את שדות הארץ. מסיבה זו נמנעו המצריים בעלי השדות לגור בה, אלא התגוררו במרחק מהארץ גושן.

על פי הצעתו של יוסף, כשיעקב ובניו ירדו למצרים הם סיפרו לפרעה שרועי צאן הם, ופרעה העניק להם את ארץ גושן המתאימה למרעה, בכך גם הרחיק אותם פרעה מהמצריים שהיו מתעבים את רועי הצאן, כי הצאן יהיה האליל שלהם.

עניינים לראות הבנת מילה אחת בתורה

חליפה

אחד מהשיבושים שנוצרו עקב חוסר הבנה נכונה של הפסוקים, הוא הכינוי 'חליפות' המוענק לבגדים מחויטים אשר אנשים לובשים.

שורש טעות זו נובעת מהמסופר בפרשת השבוע שיוסף נתן לאחיו 'חליפות שמלות', אך בעיון במפרשים נראה שהמשמעות של 'חליפות' אינה בגד מחויט, אלא: 'בגדי החלפה'.

נאמרו במפרשים כמה פירושים מדוע שמלות אלו היו בגדי החלפה. יש מפרשים, שנתן להם בגדים להחלפה במקום בגדי הרועים שלבשו תחילה (עקידה); או בגדים להחלפה במקום הבגדים שקרעו (ריב"א). או שנתן להם חלוק ומכנסיים שדרך בני אדם להחליף תדירות (חזקוני). ואילו בפירוש 'הכתב והקבלה' כתוב, ששמלות אלו היו בגדים יקרים הארוגים באומנות מיוחדת שהחויטים 'מתחלפים' לכיוונים שונים.

ואזניים לשמוע כללי רש"י הק' בדקדוק הלשוני

ישוד או ישודד

בכל לילה מלילות החנוכה, לאחר הדלקת הנרות, נוהג ר' יששכר לומר את המזמור 'ושב בסתר עליון'. כשהגיע אל הפסוק (תהלים צא, ו-1) לא תירא מפחד לילה וגו' מקטב ישוד צַהָרִים, שפירושו שאין לפחד מהמוזיק השודד נפשות בצהריים, התבונן ר' יששכר ושאל: למה כתוב 'ישוד' ולא 'ישודד'?

למזל הטוב, באותו שבוע, פרשת ויגש, הוא הקדים ללמוד את הפירושים הארוכים של רש"י בפרשת ויחי, כך הגיע אל דברי רש"י (מט, יט) המלמד כלל חשוב בדקדוק:

ישנן מילים שהשורש שלהן הוא בן שתי אותיות, אך בשם העצם כופלים את האות השניה. כך למשל במילה 'גִּדְדוּ', השורש הוא: 'גד', שיש בו רק פעם אחת אות ד', אבל בשם העצם כופלים את האות ד' ואומרים 'גדוד'. אבל ישנן הטיות 'פעלים' של המילה שבתן אין כופלים את האות, כך כשרועים לומר 'יעשה-גדוד', בבנין 'פעל', אומרים 'גודד', ולא 'גִּדְדוּ'. [רק בבנין 'מפעיל' יאמרו גודוד].

כך הוא גם במילה 'שֹׁדֵד'. שהשורש הוא 'שד', עם אות ד' אחת, ובשם העצם כופלים ואומרים: 'שודד'. אבל בפעולת השדודה [כשהיא באה בבנין 'פעל'] אין צורך לכפול 'שודד', אלא ניתן לומר 'שוד'.

וְאֵת הָעַם הָעִבְרִי אֲתוֹ לְעִרִים מְקֻצָּה גְבוּל מְצֻרִים וְעַד קְצָהוּ (בראשית מו, כא) לְהוֹדִיעַךָ שֶׁבָחוּ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁנִּתְפָּוֶיז לְהַסִּיר תְּרַפָּה מֵעַל אֶחָיו, שְׂלֵא יִהְיֶה קוֹרֵין אוֹתָם גּוֹלִים (רש"י)

נשא השבוע: **נבד הבריות**

רש"י בפרשת השבוע מזכיר כמה פעמים כמה נוהר יוסף שלא יתביישו אחיו. מסיבה זו הוציא את המצריים מחדרו שעה שהוא התגלה אל אחיו (רש"י מה, ה), וכשראה אותם נכלמים על המכירה 'קרא להם בלשון רכה ותחנונים' (רש"י מה, ד). וגם כאן, יוסף עקר את כל המצריים מבייתם והעבירם לגור בבית אחר, במטרה אחת - לחוס על כבוד אחיו שלא יקראו להם 'גולים'.

כמה הדברים מחייבים אותנו להתחזק בכבודם של ישראל ולהיזהר שלא לגרום חלילה בושה וכלימה ליהודי אחר, ועל כך נלמד ונתחזק מהסיפורים שלפנינו.

השיעור המבוטל

במשך תקופה מסוימת מסר מרן הגאון רבי דב בעריש ויידנפעלד זצ"ל, גאב"ד טשעבין, שיעור קבוע לכמה תלמידים. באחד הימים הגיע יהודי בעל איטליו וביקש להשתתף בשיעור, הרב מטשעבין ניאות לבקשתו, אך למרבה המבוכה אותו יהודי היה מגיע בקביעות עם בגדי העבודה באיטליו, והרב מטשעבין, שהיה בטבעו איסטנסי, התקשה מאד לסבול את הריח.

במשך כמה ימים שתק הרב, וקיווה שהלה ישנה את הנהגתו ויחליף את בגדיו לפני השיעור, אך כשראה שאין שינוי החל לספר בעדינות באחד השיעורים על גדול בישראל שהיה לובש בגדים מיוחדים ונקיים לפני לימודו, אבל האיש לא הבין את הרמז והמשיך לבוא כך לשיעור.

אחדים מבני השיעור שראו את סבלו של הרב מטשעבין, ביקשו מהרב שיתיר להם להעיר לו, אך הרב התנגד בתוקף והחליט לבטל את השיעור, ובלבד שלא לפגוע ביהודי!

המכתב הכפול

באחת הקהילות התעוררה שאלה חמורה, ורב הקהילה פסק בטעות שהדבר מותר. כמה מאנשי הקהילה, אשר לא יתהו דעתם נוהג מהרב שלהם, ניצלו הזדמנות זו להכפיש את הרב על טעותו, ולכן שלחו מכתב אל הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, בו הציגו את השאלה ומה פסק הרב שלהם.

התחבט רבי יצחק אלחנן בנפשו מה לעשות. מצד אחד - אם יכתוב להם שהדבר אסור, ישמחו מתנגדיו של הרב ויוציאו דיבתו רעה. מצד שני - אם יכתוב שהדבר מותר, נמצא מכשיל יהודים חלילה.

עד שעלה במוחו רעיון גאוני! הוא ישב וכתב מכתב ארוך

ובו כתב שהדבר מותר. אחר זמן קצר שלח טלגרמה ובו כותב: 'מה שפסקתי תחילה במכתב שהדבר מותר, טעות היתה בידי, וכעת אני חוזר בי ואוסר!'. כך הצליח גם לא להכשיל את בני העיר, וגם לשמור על כבודו של הרב, כי כולם הבינו שגם רבי יצחק אלחנן סבר תחילה כמותו שהדבר מותר, ואחר כך חזר בו, ואם פוסק הדור רבי יצחק אלחנן יכול לטעות בשאלה זו, על אחת כמה וכמה שהרב שלהם יכול לטעות.

הרעש בהפטרה

לקראת אחת השבתות הודיע הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע לבני ביתו שבשבת הבאה הוא ישובת בעיירה פלונית, ללא שינמק את הסיבה לכך. הוא אכן נסע לשם ביום שישי, ושהה שם במשך השבת.

בשבת בבוקר הוא בירר היכן מתפלל חייט פלוני אשר בנו עומד להינשא בשבוע הבא והשבת הוא עולה לתורה, ולפליאת אנשי העיר הלך הרבי להתפלל דווקא באותו בית כנסת. הפלא הגיע לשיאו בשעה שהחתן עלה לתורה למפטיר ובירך את הברכות, כאשר לפתע החל הרבי להתלהב ולהכות בידו על הסטנדר בתנועות שונות, עד שרוב המתפללים הסתירו את דעתם מברכות החתן והסתכלו על מעשיו הבלתי רגילים של הרבי.

לאחר השבת נודע פשר הדבר מפי משפחת החתן שסיפרו: באמצע השבוע בא החתן אל הרבי וסיפר על פחדו הגדול שיקראוהו לעלות למפטיר, והוא מגמגם וחושש לומר את הברכות ברבים. השיב לו הרבי: 'תנוח דעתך, אעשה הכל שלא תגיע לידי בושה!' מסיבה זו הגיע הרבי לשבות בעיירה זו, והסכים להרעיש ולעשות ותנועות שונות ובלבד שהחתן לא יבוא לידי בושה!

חכמת התורה אמרות חכמה ופניני שפר מנדולי הדורות על פרשת השבוע

צחות הגאון רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל, אב"ד מונטריאול: כשיעקב שמע שיוסף שלח להודיע מה שלמדו בפרשת עגלה ערופה בעת שנפרדו (רש"י לעיל מה, כו), נענה יעקב: אין זו הדרך הרצויה ללמוד 22 שנה רק סוגיא אחת בלי להתקדם, חייבים לתקן בית תלמוד חדש בו יספיקו הספקים ללימודים...

צ"ק ללא ביסוי...

וְאֵת יְהוּדָה שֶׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֵת לְפָנָיו (בראשית מו, כח) לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה (רש"י)

הסביר בחוכמתו הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, גאב"ד פוניבז': מדוע נשלח דווקא יהודה? כי הוא זה שהבטיח ליעקב (מג, ט) אֲנִי אֶעֱרְבְנֶךָ מִיַּד יְבָרְכְנֶךָ, ואיך היה יהודה בטוח שיצליח להחזיר את בנימין? אלא, ליהודה היתה תכונה להיות מוכן 'לקפוץ למים', לחתום על ערבות בלי לדעת איך לעמוד במשימה, אמר יעקב: הוא המתאים ביותר להקים ישיבה! בהקמת ישיבה חייבים לקפוץ אל המים, ולהתחייב התחייבויות שהם למעלה מהכוחות, לחתום על צ'קים גם כאשר לא יודעים מהיכן לכסות אותם...

אין מה להסתיר...

וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתַּחֲי רוח יעקב (בראשית מה, כז)

בנו של אחד מיראי ה' נסע מפולין לאמריקה, בימים בהם היה קשה לשמור שם על היהדות. לעתים תכופות שלח הבן מכתבים לאביו על כך שהוא ממשיך לעמוד על משמר היהדות. פעם שלח האב מכתב לבנו שהוא רוצה לבקר באמריקה, השיב הבן במכתב: 'אל תטריח עצמך, אני כבר אבוא אליך...' נאנח האב ואמר: אם הוא לא רוצה שאבקר אותו, משמע שהוא חושש שאראה את מצבו... בזה פירשו מגידי הדורות את הפסוק: 'וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב', כיון שראה שהוא שלח עגלות ומזמין אותו לבוא אליו, הרי זו הוכחה שאין לו מה להסתיר...

22 שנה סוגיא אחת...

וְאֵת יְהוּדָה שֶׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֵת לְפָנָיו (בראשית מו, כח) לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה (רש"י)

הרי כבר היה שם בית תלמוד של יוסף הצדיק שלמד עם בניו, ומדוע היה צורך לתקן בית תלמוד חדש? אלא, ביאר בדרך

תורה והלכה נושאים הלכתיים מתוך הפרשה

האם יש לכבד בכבוד 'סנדקאות' את האבא או את הסבא?

על הפסוק בפרשת השבוע (בראשית מו, א) וַיִּזְכֹּר זָבָחִים לְאֵלָיו אַבְיוּ יַצְחָק, כותב רש"י: "חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם".

שהסבא אינו בין החיים, אבל כאשר הסבא עודנו חי, יש לכבד להקדים את הסבא לפני האבא, כי באופן כזה גם האב עצמו חייב בכבוד אביו (הובאו בשו"ת רעק"א, סי' ס"ח). כך שאברך צעיר שנוולד לו בן, ומתלבט את מי לכבד בסנדקאות, עליו להקדים ולתת לסבא ולא לאבא.

אולם יש החולקים וסוברים, שגם כאשר הסבא חי, חיוב הכבוד לאביו קודם לזקנו (אליהוה זוטא סוף או"ח תשובה א; שו"ת יעב"ץ ח"ב סי' קכ"ט ועוד).

לוותר לסבא

כדי לצאת מידי ספק, כותב בספר פסקים ותשובות (סי' ר"מ, ס"א), שראוי שהאבא יאמר לבנו, שהוא יכבד את אביו-הסבא. ואף אם לא אמר בפירוש, אם הבן יודע שזה רצון האב, יקדים את זקנו.

נעלם רש"י בחומש

הרמ"א (יו"ד סי' ר"מ סכ"ד) מביא את דעת המהרי"ק שאין אדם חייב לכבד את אבי אביו, והרמ"א חולק וכותב: 'זאינו נראה לי, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי-אביו, וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו', עכ"ל.

גם הט"ז שם תמה על המהרי"ק: 'כן פירש רש"י בחומש וכו', ותימה על דעה הראשונה שהוא מהרי"ק דנעלם ממנו פירוש רש"י בחומש' (וראה שם בנקודות הכסף שמבאר, שהט"ז הביא את פירוש רש"י, כי כולם רגילים ללומדו, כי חייבים ללמוד רש"י בעת לימוד שנים מקרא ואחד תרגום).

כשהסבא חי

יש פוסקים הכותבים, שהחייב להקדים את אביו לפני זקנו, נאמר רק במקרה

נחלקו הפוסקים אם כבוד אביו קודם לכבוד זקנו כאשר זקנו חי, וראוי שהאב יאמר לבנו שהוא יקדים את זקנו לפניו, ודי בכך שהבן יודע שזהו רצון אביו.

הלכה למעשה

'שפתי חכמים' – השיבושים והתיקונים

בילדותי שיש בדבריו טעותים לרוב!

גם הגאון רבי יששכר דב ליטויער זצ"ל חיבר את ספרו 'דעת יששכר' על פירוש רש"י, ובשער הספר הוא כותב שבספרו יש 'השגות רבות על ספר שפתי חכמים'. בהקדמה לספר הוא כותב שהיות ובעל השפתי חכמים העתיק הרבה מ'קיצור מזרחי', הרי שמעמיניי ב'מזרחי' עצמו, רואים שהפירוש שונה לחלוטין.

האם החיד"א מביא?

יש שצינו את העובדה שהחיד"א בחיבורו 'שם הגדולים' לא הזכיר את הספר שפתי חכמים, אף שידע על המחבר וספריו, מה שמעיד לכאורה שאף החיד"א לא מצא לנכון לחקוק את שמו בין גדולי ישראל.

מנגד, היו שטענו שהרי בסוף הספר 'שם הגדולים', יש תוספת 'פליטת סופרים' (מערכת ש' אות קד) ושם מביא את השפתי חכמים וכותב עליו: 'זוכה לדבר גדול שאין כמוהו, כי נדפס עם החומש פעמים אין מספר'.

אך חשוב לדעת שתוספת זו 'פליטת סופרים', היא תוספת מאוחרת שנוספה בתוך ספרו של החיד"א, ולא רבינו החיד"א עצמו כתב זאת!

בבל בית יהודי

ברם, לצד הביקורת על הטעויות המסוימות בספר שפתי חכמים, הרי הספר זכה והתקבל בתפוצות ישראל בחיבה יתירה, וגם בספרי חסידות רבים מובאים דבריו של השפתי חכמים גם בשו"ת חתם סופר (אבן העזר ח"א סימן יט) אנו מוצאים שהוא מרחיב בדברים לנסות ליישב את דברי השפתי חכמים.

עד כדי כך שמואב (אדמו"ר) בעלזא ח"ג עמוד קיד), שכאשר הביאו להרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע חומש בלי שפתי חכמים, הוא סירב לעיין בו, ואמר: 'מכיון ופירוש שפתי חכמים נמצא כמעט בכל בית יהודי, הוא אינו רוצה להוציא עצמו מכלל ישראל'.

עיקר שפתי חכמים

בחומשים רבים, נדפס הביאור 'עיקר שפתי חכמים', בו הביאו רק חלק מדברי השפתי חכמים בתמצית ממש, וגם נוספו בו דברים שלא היו בשפתי חכמים. לא ידוע מי חיבר את ה'עיקר-שפתי-חכמים', אך הוא נדפס לראשונה בשנת תרל"ה, בדפוס 'ראם' בוויילנא, ובהקדמה נכתב שהוא נעשה 'על ידי שני חכמים מובהקים'. כפי הנראה ערכו זאת כמה מהעורכים בדפוס ראם, אך כידוע היו שפקפקו על אישיותם של כמה מהאישים שנטקו בדפוס ראם, ואכן רבו הפקפוקים על ה'עיקר שפתי חכמים'.

בשנים האחרונות הופיעו מהדורות חדשות של מקראות גדולות, עם 'שפתי חכמים השלם', בהם תוקנו כל השיבושים בשפתי חכמים, ובתוספת ביאורים חדשים אשר לוקטו מתוך מפרשי רש"י.

המפרש הנפוץ ביותר על פירוש רש"י, הוא ללא ספק הפירוש הנודע והחשוב 'שפתי חכמים', אשר בשונה משאר ביאורי רש"י שנדפסו בספר לעצמם ואין יד הכל ממשמשת בהם, הרי ביאור ה'שפתי-חכמים' קנה את מקומו בחומשים כך שהוא נגיש לכל אחד.

ליקוט או ביאור

הפירוש 'שפתי-חכמים' התחבר לפני כשלוש מאות ושבועים שנה, על ידי רבי שבתי משורר-בס מפראג זצ"ל, ששימש כחזן בבית הכנסת בפראג. בהקדמה לספרו (מהדורת שנת ת"מ), הוא מצהיר שפירושו הוא רק ליקוט מתוך מפרשים קודמים, וכלשונו: 'זהנני כהדיוט קופץ בראש ונשבע שלא כתבתי והוספתי מדעתי אפילו תיבה אחת, כי אם מה שמצאתי בספרים הנדפסים'.

אולם כעבור שלש עשרה שנה, בשנת ת"ג, כשהדפיס מהדורה שנייה של ספרו, כבר הרהיב עוז והכניס בו הוספות רבות, ובין השאר גם חידושים שחידש בעצמו.

קיצור מתוך קיצור

גדול מפרשי רש"י, רבינו אליהו מזרחי, כתב את חיבורו באריכות גדולה כידוע, ומשכן הציב בעל 'שפתי-חכמים' לעצמו מטרה להבהיר את דברי רש"י בצורה מתומצתת וברורה, בלי להיכנס לפלפולים נרחבים.

את עיקר פירושו שאב בעל 'שפתי חכמים', לא מתוך המזרחי עצמו, אלא מתוך הספרים 'מנחת יהודה' ו'מנחת עני' ו'קיצור מזרחי', אשר ספרים אלו הם בעיקר תקציר של המזרחי. כך שניתן לראות ב'שפתי-חכמים' קיצור מתוך קיצור של המזרחי. [אם כי הוא מביא בספרו ליקוט מתוך עוד כעשרים מפרשים נוספים, כמו המהרש"ל; גור אריה; נחלת יעקב ועוד].

מטבע הדברים, היות והשפתי חכמים הוא ליקוט מתוך ספרי ליקוט, הרי ספר כזה בחזקת סכנה שיחולו בו שיבושים רבים. ואכן במהלך הדורות היו שכתבו בחריפות רבה נגד הטעויות אשר בשפתי חכמים. בפרט מאחר והמחבר, רבי שבתי משורר, לא כיהן כרב ואף לא התפרסם כגדול בתורה, התירו לעצמם לכתוב ביטויים קשים נגד הספר.

מל דבריו צריכים בדיקה!

הלשון החריפה ביותר נמצאת בספר שו"ת 'יגל יעקב' להגאון רבי חיים מרדכי יעקב גוטליב זצ"ל, אב"ד מיישקולץ (אורח חיים סימן מה), שם כתב לו השואל קושיא מסוימת על השפתי חכמים, כשהשואל מסיים 'אמצוה ליישב'.

על כך משיב לו בעל יגל יעקב: 'אין אני רואה כאן שום אמצוה ליישב, רק אמצוה לפרסם בשער בת רבים שבשפתי חכמים מצויים דברים בדויים כאלה הרבה, כנודע בשער המצוינים בהלכה'. ומוסיף עוד: 'וכבר כתבתי שכל דבריו צריכים בדיקה, וכן שמעתי עוד

התורה וההפטרה ביאור שייכות ההפטרה לפרשת השבוע

החוט המקשר: התאחדות השבטים

אפרים, ויקרב את שני העצים יחד. מעשה זה מסמן את הגאולה העתידה, כששתי הממלכות השולטות בישראל, והמסמלות את הפילוג בעם, תתאחדנה תחת מלך אחד - משיח בן יוסף, ולאחר מכן - משיח בן דוד, ואז יטהר ה' את לבם של ישראל, שכולם יעבדו את ה' והוא ישרה שכנתו בתוכם.

עומקה של תורה עומק ועיון בדברי רש"י בפרשת השבוע

בתוך היינו מבקשים?

בירורים לשידוך

על הכתוב בפרשת השבוע (בראשית מד, ט) אֲדֹנָי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲבָדָיו לְאֹמֵר הָיִשׁ לָכֵן אָב או אָת, כותב רש"י: 'מתחילה בעלילה באת עלינו, למה היה לך לשאול כל אלה? בתוך היינו מבקשים! או אחותנו אתה מבקש?! ואף על פי כן נאמר אל אדוני, לא כחדוני ממך דבר, ע"כ'.

חתן משיעבד

המזרחי מדקדק בדברי רש"י שבנוגע ללקיחת הבת תלו הדבר בעצמם ואמרו 'היינו מבקשים', ולגבי לקיחת האחות תלו הדבר ביוסף ואמרו 'אתה מבקש', ומדוע לא הזכיר רש"י גם באחות 'אחותך היינו מבקשים', או שזיכיר גם בבת 'בתנו אתה מבקש'. והוא מבאר, שבכך ביקשו השבטים לתת הכבוד תמיד ליוסף, כי כשהם

יקחו את בתו יהיו הם חתניו המשוועדים לו, ואילו כשהוא יקח את אחותם יהיו הם אחי אשתו המשוועדים לו, כי אשתו משועבדת לו.

בירור על הסבא?

ואילו מהר"ל בגור אריה מבאר באופן אחר: רק אם הוא היה מבקש את אחותם, מובן מדוע הוא שאל 'היש לכם אב או אח', כי בכך הוא בירר על אחותם האם יש לה עצמה אב ואחים הקרובים אליה. אבל אם הוא היה מבקש את הבת שלהם, שהיא נכדה של יעקב אביהם, מה לו לברר אם להם עצמם יש אב או אח, ומה איכפת לגבי הנכדה האם יש לה סבא? וכן לגבי 'בתך היינו מבקשים' בגלל שהם עצמם היו רוצים להינשא עמו, היה צריך לברר עליהם עצמם אם יש להם אב או אח.

